

može se šut s rogatim“ — govorio je narod na svako nasilje, a ova su bila tako česta u ono siledžijsko vreme da je narod bio već oguglao da u svakom koji nosi „crvenu vipušku“^[1] gleda namesnika božijeg na zemlji. Osim toga, u redovima te partaje nalazila se sva takozvana inteligencija srpska (i ono nekoliko ljudi što predstavljahu liberalnu partaju behu izašli iz reda činovnika srećnim slučajem ili darovitošću svoje prirode). Razume se da je sva birokratska partaja morala jednodušno ustati protiv liberalnih zaključaka Sv. andrejske skupštine ili, upravo, protiv ljudi koji behu uzrok te se ti zaključci donesoše na Svetoandrejskoj skupštini. Jer kad bi se ostvarili zaključci Sv. andrejske skupštine, tj. kad bi narod postao gospodar sebe i svog imanja, kad bi on mogao slobodno da pretresa šta mu treba, a šta ne, on bi vrlo brzo došao do uverenja da mu ne treba ceo onaj birokratski aparat, pa, dakle, i ona inteligentna gospoda što su, može biti, baš toga radi bila čak i po Hajdelbergu, Parizu, itd., da izuče kako će tim aparatom da zauzdavaju narod kako bi ga bolje jašili. Birokratska, dakle, partaja beše najsilnija u zemlji i po svome broju i po svojoj organizaciji. U zemljama gde je primljena monarhijska forma uprave, ovakvoj partaji vlada je vazda osigurana. Malo je u svetu silnih ličnosti kao što behu npr., Petar I, Fridrih II ili Napoleon I, koji su kadri da vladaju neograničeno u punom smislu te reči. Obično u svakoj monarhiji vladaju partaje ovakvih načela i ovakve organizacije, a vladar je samo lutka koja je ostavljena da figuriše pred svetinom i koja mora da igra kako joj zapoveda činovnički aparat. Dakle, i kad se ne bi vladalac saglašavao sa načelima ovakve partaje, ona kod neobrazovanog naroda vazda ima prilike da ga potčini, da ga „uzme u svoje ruke“. (Razume se da takve partaje uvek pre ili posle izazivlju krvave revolucije, ali na to se one ne osvrću, samo kad je jaka javna i tajna policija i kad je vojska verna i glupa.) Ali to nije nikad nužno, jer dosada bar nije se našao takav „feniks“ od vladara koji bi odbacio takvo silno oruđe za utvrđenje svoje dinastije.

Liberalci, doduše, tvrdiše jednako da je ona vlada tvrđa kojom je narod zadovoljniji, a da će narod biti zadovoljniji što bude slobodniji, tj. što su vlasti zemaljske većma odgovorne za svoja dela; što su sudovi pravedniji, što je administracija prostija i jeftinija, itd., jednom reči, što narodu bude većma ostavljeno da se brine sam o sebi, što mu je na širem temelju izvedena samouprava. To je tako. Ali liberalci ne uviđahu samo jedno (ili se bar činjahu da ne vide): da „jaka vlada“ i „utvrđena dinastija“ da su to dve sasvim različne stvari i, štaviše, često sasvim protivne. Istina je što tvrde